

ня до 5 років ув'язнення. Бо якщо винна особа, яка скоїла такого роду злочин, сама прийде до правоохоронних органів, принесе каяття та відшкодує заподіяну шкоду потерпілому, то вона, на мою думку заслуговує звільнення від кримінального переслідування.

Список літератури: 1. Келина С.Г. Освобождение от уголовной ответственности как правовое последствие совершения преступления. М., 1974. 2. Викторский С.И. Русский уголовный процесс: Учебное пособие. М., 1997. 3. Словарь иностранных слов. Изд. 6-е, М., 1964. 4. Georges Vermelle. Le nouveau droit penal. Paris., 1994, p.103. 5. Филимонов Б.А. Основы уголовного процесса Германии. М., 1994. 6. Кримінальний кодекс України. К., 2001. 7 Кримінально-процесуальний кодекс України. К., 2001.

Надійшла до редакції 27.02.02

І.О. Сандуляк

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПОВЕРНЕННЯ СПРАВИ НА ДОДАТКОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

Жваво обговорюється у стінах державних установ, наукових і навчальних закладів, у колі відомих учених і практиків проєкт Кримінально-процесуального кодексу України, робота над створенням якого здійснюється робочою групою Кабінету Міністрів України з 1992 року. При підготовці проєкту КПК було поставлено за мету створити таку процедуру досудового розслідування і судового розгляду кримінальних справ, яка відповідає б міжнародним стандартам, досягненням вітчизняної та зарубіжної науки в галузі процесуального права, потребам слідчої й судової практики [1, с.12]. У зв'язку з прийняттям 5 квітня 2001 р. нового Кримінального кодексу України виникла необхідність термінового внесення змін до КПК України. Ряд змін були встановлені Законами України від 21.06.2001 р. та 12.07.2001 р. Але так і залишився не врегульованим до кінця такий інститут, як повернення справи на додаткове розслідування.

Звернемося до тексту КПК України. Ст.229 (п.2) передбачено, що перевіряючи справу з обвинувальним висновком, прокурор або його заступник може повернути її органіві дізнання чи слідчому зі своїми письмовими вказівками для провадження додаткового розслідування. Перелік обставин, за яких прокурор у порядку нагляду може повернути справу на дослідження, законодавець не вказує. Згадується лише один випадок такого повернення – у разі необхідності зміцнити обвинувачення на більш тяжке або таке, що істотно змінює пред'явлене обвинувачення за фактичними обставинами (ст.231 КПК України).

Більш детального визначення підстав для додаткового розслідування зустрічаємо у Главі 23 «Попередній розгляд справи суддею», а саме у ст.246 КПК України, яка зазнала змін згідно із Законом України від 21.06.2001р. У попередній редакції були наступні випадки повернення справи на дослідження:

- 1) істотна неповнота або неправильність проведеного дізнання чи попереднього слідства, які не можуть бути усунуті в судовому засіданні;
- 2) істотні порушення вимог кримінально-процесуального Закону;

- 3) наявність у справі підстав для пред'явлення притягнутій до відповідальності особі обвинувачення, яке їй до цього не було пред'явлене;
- 4) наявність підстав для притягнення до кримінальної відповідальності інших осіб, коли окремих розгляд справи по них неможливі;
- 5) неправильне роз'єднання або об'єднання справ.

Вивчаючи зміст даної статті саме у такому викладенні, бачимо, що п.1 мав більш широке поняття, ніж решта пунктів, а п.п.2–5 були конкретизацією положень п.1, який був підставою для повернення справи на додаткове розслідування тільки тоді, коли виявлені недоліки досудового слідства не охоплювалися наступними пунктами. У зв'язку з цим п.п.2–5 були лише формально передбачені законодавством. На практиці, використовуючи широке поняття першого пункту, суд чи прокурор будь-які недоліки називали неповнотою або неправильністю проведеного слідства чи попереднього слідства і повертали справу саме на цій підставі.

Окрім того, це був вичерпний перелік підстав повернення кримінальної справи на додаткове розслідування. Але такого переліку не може бути, бо є чимало випадків, які неможливо передбачити у вичерпному переліку. Вихід у такій ситуації був один: дану норму КПК або розширити, або викласти таким чином, щоб вона не була вичерпною [2, с.52]. Законодавець пішов останнім шляхом.

Так, враховуючи необхідність іншого підходу до вирішення вищезгаданих питань, у новій редакції ст.246 КПК України було встановлено, що при попередньому розгляді справи суддя з власної ініціативи чи за клопотанням прокурора, обвинуваченого, його захисника чи законного представника, потерпілого, позивача, відповідача або їх представників своєю постановою повертає справу на додаткове розслідування у випадках, коли під час порушення справи, провадження дізнання або попереднього слідства були допущені такі порушення вимог КПК України, без усунення яких справа не може бути призначена до судового розгляду.

На стадії попереднього розгляду справи, безпосередньо закон вказує лише на дві підстави додаткового розслідування: у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності інших осіб і при наявності підстав для кваліфікації дій обвинуваченого за статтею Кримінального кодексу, яка передбачає відповідальність за більш тяжкий злочин, чи для пред'явлення йому обвинувачення, яке до цього не було пред'явлене (ч.2 ст.246 КПК України).

Що стосується останньої підстави, то у КПК України, Главою 24 «Загальні положення судового розгляду» передбачено, на нашу думку, важливе нововведення. Тепер, прокурор до закінчення судового слідства, на власний розсуд, без повернення справи на додаткове розслідування, вправі змінити пред'явлене особі обвинувачення, навіть якщо воно передбачає відповідальність за більш тяжкий злочин.

Так, згідно ч.3 ст.277 КПК України, дійшовши переконання, що пред'явлене особі обвинувачення потрібно змінити, прокурор вносить постанову, в якій формулює нове обвинувачення та викладає мотиви прийнятого рішення. Він оголошує постанову і вручає її копії підсудному, його захисникові і законному

представнику, потерпілому, позивачеві, відповідачеві та їх представникам. Постанова долучається до справи.

Окрім того, КПК України доповнено ст.215-1 «Судові доручення», згідно з якою, без проведення додаткового розслідування, з метою перевірки і уточнення фактичних даних, одержаних під час судового слідства, суд мотивованою ухвалою, а суддя постановою вправі доручити органу, який проводив розслідування, виконати певні слідчі дії. Протоколи цих дій та інші здобуті докази передаються суду, який дав доручення. Вони досліджуються у судовому засіданні і приєднуються до справи.

Як відомо, досліджування поруч зі своїм позитивним впливом має й негативні моменти. Такі, наприклад, як затягування строків розслідування, що продовжує обмеження прав і свобод громадян, або ціна повернення справи на досліджування, що пов'язано з додатковими витратами на розслідування та судовий розгляд. І це вже суперечить здійснюваній у нашій країні реформі, в руслі якої політика України спрямована на розвиток демократичної, соціальної і правової держави, на існування здорових ринкових відносин, на забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя. Тому, з урахуванням того, що вердикто прокурори та судді лише при незначних непорозуміннях, невеликих сумнівах повертали справу на додаткове розслідування, законодавче визнання альтернативи між поверненням справи і судовими дорученнями або зміною обвинувачення прямо у суді, коли за матеріалами конкретної справи це можливо, є великим кроком уперед до створення такого кримінального процесу, який повною мірою відповідав би потребам правосуддя в Україні.

Якщо під час судового розгляду виникають сумніви щодо повноти або неправильності досудового слідства, які не можуть бути усунуті в судовому засіданні, то питання повернення справи на досліджування вирішується суддями в нарадчій кімнаті (ст.281 КПК України). За яких обставин треба вважати досудове слідство проведеним неповно чи неправильно, у Главі 24 «Загальні положення судового розгляду» ніде не вказано.

Не вирішеним залишається питання, коли суд направляє справу на додаткове розслідування, мотивуючи не тим, що в суді неможливо усунути недоліки досудового слідства. А якщо ці недоліки не можна вже усунути ні досліджуванням, ні будь-яким іншим шляхом? Так, у помешканні громадянина О. було вилучено наркотичний засіб. Співробітник карного розшуку оформив вилучення складанням протоколу огляду, бо наркоман сам впустив до квартири робітників міліції і вказав, де зберігає наркотики. У протоколі було зроблено відмітку, що наркотики вилучаються до райвідділу для подальшого розслідування, де свої підписи поставили поняті та власник житла О. Під час розгляду справи у суді ніяких проблем не виникло б, але ж суд повертає справу на додаткове розслідування за неповнотою слідства, мотивуючи своє рішення тим, що під час вилучення наркотиків складено «Протокол огляду», а потрібно було скласти «Протокол огляду та вилучення». Але ж як слідчий може вплинути на юридичний факт, що мав місце у минулому, і взагалі, чи можливо такий «недолік» кваліфікувати як неповноту розслідування? На нашу думку, питання про недоліки, виявлені в суді по кримінальних справах, які вже не можна усунути

ти будь-яким шляхом, у тому числі і при досліджуванні, потребують чіткого законодавчого визначення.

Найбільша кількість статей, що регулюють питання проведення додаткового слідства, містяться у Главі 30 «Розгляд справи за апеляцією».

Апеляційний суд скасовує вирок (постанову) і повертає справу на додаткове розслідування у випадках:

1) коли під час дізнання чи попереднього слідства були допущені такі істотні порушення кримінально-процесуального закону, які виключали можливість постановлення вироку чи постанови;

2) якщо є підстави для застосування кримінального закону про більш тяжкий злочин, обвинувачення у вчиненні якого засудженому не пред'являлось, якщо з цих підстав була подана апеляція прокурора чи потерпілого або його представника;

3) якщо є підстави для застосування кримінального закону, який передбачає більш тяжке на відміну від встановленого досудовим слідством суспільно небезпечне діяння, у справах про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;

4) якщо при апеляційному розгляді справи встановлено таку однобічність або неповноту дізнання чи попереднього слідства, які не можуть бути усунені в судовому засіданні (ст.374 КПК України).

Якщо порівнювати викладення нормативного матеріалу щодо питань повернення справи на додаткове розслідування у попередніх главах, то зараз законодавець пішов набагато далі. Кожну підставу він передбачив в окремій статті.

Однобічним або неповним визнається дізнання, попереднє чи досудове слідство в суді першої інстанції, коли залишилися недослідженими такі обставини, з'ясування яких може мати істотне значення для правильного вирішення справи (ст.368 КПК України). На сьогоднішній день - це найбільш поширена підстава повернення справи на досліджування. Предметом тривалих дискусій є питання про повні дані на особу обвинуваченого, підсудного, засудженого [3, с.58]. Законодавець зобов'язує з'ясувати відомості про вищевказаних осіб, що безперечно впливає на правильність призначення покарання, визначення виду режиму засудженому та ін. Але чинним кримінально-процесуальним законодавством так і не передбачено чіткого переліку необхідних відомостей про особу, а також обсяг та межі її вивчення. Більш того, трапляються випадки, коли прокурором чи судом вимагається характеристика навіть на потерпілого.

Так, прокурором була повернена кримінальна справа по обвинуваченню С. у скоєнні крадіжки приватного майна з подвір'я громадянина Б. з мотиву неповноти слідства на підставі того, що у справі була відсутня характеристика на потерпілого Б. Як у такому випадку зрозуміти обґрунтованість повернення справи на додаткове розслідування? Хіба може цей документ вплинути на всебічний, повний та об'єктивний розгляд справи і винесення законного вироку? Одна річ, коли потрібна характеристика на потерпілого від хуліганських дій, або якому заподіяні тілесні ушкодження на ґрунті особистих неприязних стосунків, яка певною мірою може відігравати не останню роль у визначенні

ступеня винності обвинуваченого та вплинути на кінцеве рішення суду. Але ж яким чином на таке рішення впливають характеристики дані на потерпілого від крадіжки, тобто таємного викрадення чужого майна, коли потерпілий та обвинувачений вперше зустрілися віч-на-віч під час досудового слідства або в суді. Чи може перетворити матеріали справи у вичерпне зібрання характеристик даних виключно на кожну особу, яка в тій чи іншій якості бере участь у справі?

Неправильним застосуванням кримінального закону є (ст.371 КПК України):

- незастосування закону, який підлягає застосуванню;
- застосування закону, який не підлягає застосуванню;
- неправильне тлумачення закону, яке суперечить його точному змісту.

Діюче законодавство істотно порушення кримінально-процесуального закону поділяє на дві групи [4, с.76]. По-перше, це такі порушення вимог КПК, що залежать від обставин кожної конкретної справи, але які перешкодили чи могли перешкодити суду повно та всебічно розглянути справу і винести законний, обґрунтований і справедливий вирок чи постанову (ст.370 КПК України). По-друге, це ті порушення, які прямо передбачені законом, а саме ч.2 ст.370 КПК України. Всього у другій групі зазначено тринадцять порушень. Факт наявності цих підстав автоматично веде до скасування вироку. Тому чимало непорозумінь виникає саме з приводу першої групи істотних порушень.

Так, важливим є питання, пов'язане з проведенням очної ставки між близькими родичами, які на підставі ст.63 Конституції України можуть відмовитися давати свідчення один проти одного. Із прокуратури була повернена кримінальна справа на додаткове розслідування, де в постанові про повернення підставою було те, що не проведено очну ставку між обвинуваченим та свідком, які є рідними братами. У їх свідченнях мали місце розбіжності по деяких обставинах, що важливої ролі у справі не відігравали, бо крім показань свідка-брата були проведені усі вичерпні слідчі дії, що підтверджували скоєння братом-обвинуваченим злочину. На очній ставці брати навідріз відмовились свідчити по обставинах справи, але при додатковому розслідуванні брати знову дали аналогічні свідчення тим, які давали раніше. При цьому заздалегідь попередили слідчого, що знову ж таки, якщо буде очна ставка, то ніяких свідчень вони давати не будуть. То ж що у такому випадку робити слідчому, адже знову за тими ж самими підставами прокурор поверне справу на додаткове розслідування, бо вважає за необхідне проведення цієї очної ставки? Як немає сенсу, наприклад, у проведенні такої слідчої дії, як пред'явлення особи для впізнання, коли потерпілий і підозрюваний, на якого потерпілий при дориті вказав як на злочинця, знайомі тривалий час і є сусідами, так само, вважаємо немає доцільності у проведенні раніше згаданої очної ставки, коли у справі і без неї зібрано достатньо доказів.

Прикро те, що питання односторонності або неправильності дізнання чи досудового слідства, так само, як і істотного порушення кримінально-процесуального закону та неправильного застосування кримінального закону виникають ще під час досудового слідства, але їх законодавче визначення зу-

стрічаємо лише на стадії апеляційного провадження і лише в якості підстав скасування вироку.

У Главі 31 «Касаційне провадження» на підставах, що були розглянуті при апеляційному провадженні, одним із рішень суду є повернення справи на додаткове розслідування. У Главі 32 «Перегляд судових рішень в порядку виключного провадження» взагалі існує посилення на те, що треба керуватися правилами, встановленими для перегляду справ у касаційному порядку.

Таким чином, як було показано вище, у кримінально-процесуальному законодавстві відсутні чітке визначення та детальна регламентація інституту провадження додаткового розслідування. Положення даного інституту розкидані по різних главах КПК. Лише в сукупності вони складають єдине ціле – правовий механізм повернення справи на додаткове розслідування. У зв'язку з цим доводиться на одних стадіях кримінального процесу користуватися правовими нормами, що закріплені на інших стадіях і навпаки. Що, у свою чергу, викликає певну неаручність, а також значну кількість непорозумінь. На наш погляд, повинен бути вироблений єдиний підхід до визначення головних засад цього інституту на будь-якій стадії кримінального процесу. Тому пропонуємо у новому КПК України усі норми, що стосуються повернення справи на додаткове розслідування, включити в одну окрему главу, якою користувалися б усі учасники кримінального процесу на будь-якій його стадії.

Список літератури: 1. Мазиренко В., Пилипчук П. Головні напрями розбудови кримінального судочинства, структура і зміст майбутнього КПК України // Право України. 2000. №8. 2. Куріло О. Повернення справи на додаткове розслідування судом у розпорядчому зисланні та зі стадії судового розгляду // Право України. 1999. №12. 3. Мілюков А. Забезпечення повноти, всебічності та об'єктивності розслідування, що провадиться слідчими МВС (окремі аспекти) // Право України. 1999. №12. 4. Костюченко О.Ю. Якою має бути стаття «Істотні порушення вимог кримінально-процесуального закону» у новому Кримінально-процесуальному кодексі України // Вестник Дніпропетровського Університету. Правознавство. Вип.2. 1995.

Надійшло до редакції 19.03.02

П.О. Жадан

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОЦІНЮВАННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОВС

Зміна соціального середовища призводить до старіння рідше опрацьованих й успішно діючих критеріїв оцінки ефективності оперативної діяльності ОВС. Застаріння критеріальних оцінок є природним процесом розвитку будь-якої системи контролю. Нормативна база, яка швидко змінюється, потребує відповідної швидкості змін і критеріїв оцінки ефективності професійної діяльності [1, с.39]. Невідповідність використовуваних показників ефективності роботи в системі оперативної діяльності ОВС пов'язана, насамперед, з динамікою перебудовних процесів. Заміна застарілих критеріїв новими і їх апробація створює тривалий період нестабільності в системі управління ОВС. Відсутність адекватних оцінок призводить до зниження спостережуваності (контрольованості) системи. У перехідний період розвитку суспільства стає неприйнятною система контролю, вироблена в період стабільного стану. Практично